
ETAP II

26.01.2024

Zadania teoretyczne

CZAS ROZWIĄZYWANIA: 12:00 – 17:00

Za poprawne wykonanie poleceń przyznawane są „marki”. Za każde zadanie sumarycznie można uzyskać odpowiednią liczbę „marek”, które następnie przeliczane są na punkty.

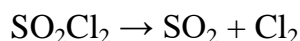
PUNKTACJA KOŃCOWA: Suma – **100 pkt.**

Zad.1–15 pkt., **Zad.2**–20 pkt., **Zad.3**–25 pkt., **Zad.4**–20 pkt., **Zad.5**–20 pkt.,

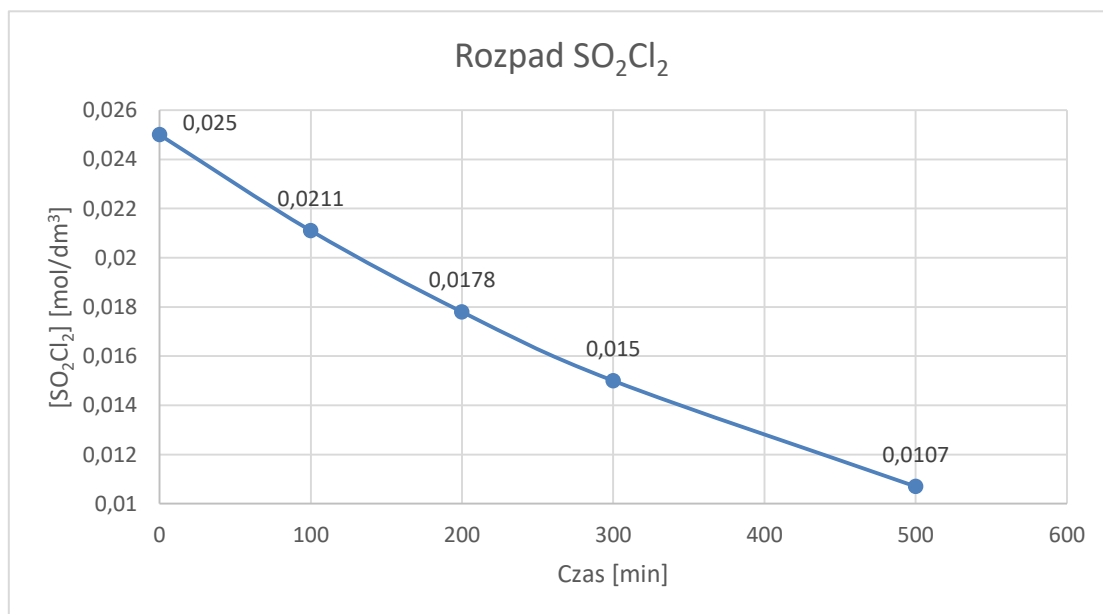
ZADANIE 1

Kinetyka rozpadu chlorku sulfurylu

Dla reakcji rozpadu SO_2Cl_2 w temperaturze 110°C :

znotowano zmianę stężenia substratu w czasie i otrzymano poniższy wykres (linia ciągła na tym wykresie jest tylko linią pomocniczą, pomiaru dokonano w pięciu punktach widocznych na wykresie):

Polecenia:

- (2 m.) Podaj całkowity rząd tej reakcji. Uzasadnij swoją odpowiedź.
- (1 m.) Zapisz równanie kinetyczne tej reakcji.

- c. (2 m.) Podaj stałą szybkości k tej reakcji. Uzasadnij swoją odpowiedź odpowiednimi obliczeniami.
- d. (1 m.) Podaj czas połowicznego rozpadu $t_{1/2}$ dla tej reakcji i wyraż go w godzinach.
- e. (1 m.) Historycznie, SO_2Cl_2 otrzymywano przez utlenianie chlorku tionylu (SOCl_2) np. za pomocą tlenku manganu(IV). Zapisz równanie takiej reakcji redox wiedząc, że jednym ze jej produktów jest tlenek siarki(IV).
- f. (2 m.) Oblicz czas konieczny do tego aby przereagowało 99 % substratu (t_{99}) i wyraż go zarówno w godzinach jak i w funkcji czasu połowicznego rozpadu.
- g. (3 m.) Załóżmy, że istnieją trzy reakcje, które mają takie same wartości stałych szybkości reakcji, ale różnią się rzędowością (reakcja 0 jest reakcją zerowego rzędu, reakcja 1 reakcją pierwszego rzędu, a reakcja 2 reakcją drugiego rzędu). Dla każdej reakcji wyraż czas konieczny do tego aby przereagowało 99 % substratu (t_{99}) w funkcji czasu połowicznego rozpadu ($t_{1/2}$) dla danej reakcji.

ZADANIE 2

Minerał o ciekawych kształtach

W przyrodzie, metal **A** występuje w postaci minerału, zielonego hydratu – $\text{A}_3(\text{EO}_4)_2 \cdot 8\text{H}_2\text{O}$, który zawiera 29,44 %_{mas.} tego metalu oraz aniony zawierające pierwiastek **E**. W wyniku suszenia próbki minerału o masie 500,00 mg, prowadzącego do całkowitego usunięcia wody hydratacyjnej, zaobserwowano ubytek masy o 120,50 mg. W jego skład, oprócz metalu **A**, bardzo często wchodzi kationy metalu **B**, co ma wpływ na kolor minerału. Kationy pierwiastka A^{2+} identyfikuje się na podstawie próby z roztworem dimetylogliksymu (diacetylodioksym) w etanolu, w środowisku zasadowym. Kationy metalu B^{2+} identyfikuje się na podstawie próby z roztworem rodanku potasu w środowisku obojętnym lub kwasowym oraz dodatku alkoholu amylogowego. Ponadto, kationy B^{2+} z jonami S^{2-} w środowisku obojętnym lub zasadowym strącają czarny siarczek **BS** zawierający 64,76 %_{mas.} metalu **B**.

Próbkę domieszkowanego minerału $\text{A}_{3-x}\text{B}_x(\text{EO}_4)_2 \cdot 8\text{H}_2\text{O}$ rozpuszczono w kwasie siarkowym(VI) i przygotowano roztwór do analizy w kolbie miarowej o objętości 250 ml. W celu oznaczenia pierwiastka **E** pobrano próbkę o objętości 50 ml. Do zakwaszonej próbki dodano 10 ml jodku potasu o stężeniu $0,100 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$, a wydzielony w reakcji jod miareczkowano roztworem tiosiarczynu sodu o stężeniu $0,050 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$ (zużyto 13,4 ml). Drugą próbkę o objętości 50 ml, po wcześniejszym usunięciu kationów B^{2+} , poddano analizie kationów A^{2+} , polegającej na bezpośrednim miareczkowaniu kompleksometrycznym wobec mureksydu, zużywając 20,9 ml roztworu EDTA o $c=0,020 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$.

Metal **A** otrzymuje się w reakcji redukcji tlenku metalu (**AO**) węglem. Wydzielenie czystego metalu **A** możliwe jest poprzez reakcję metalu z tlenkiem węgla w temperaturze 50°C . Otrzymany stabilny karbonyłek $\text{A}(\text{CO})_4$, w temperaturze 200°C rozkłada się i otrzymuje się metal **A** o czystości od 99,90 do 99,99 %. W przypadku **B**, wychodząc z BCO_3 wobec mieszaniny wodoru i tlenku węgla pod ciśnieniem (250–300 atm) i temperaturze $120\text{--}150^\circ\text{C}$, otrzymuje się stabilny karbonyłek dwurdzeniowy: $\text{B}_2(\text{CO})_8$.

Polecenia:

- a. (6 m.) Na podstawie odpowiednich obliczeń zidentyfikuj pierwiastki **A** i **E**.
- b. (6 m.) Na podstawie odpowiednich obliczeń zidentyfikuj pierwiastek **B**. Omów reakcje wykorzystywane do identyfikacji kationów **A²⁺** i **B²⁺**.
Narysuj strukturę kompleksu kationu **A²⁺** z dimetyloglioksymem.
- c. (7 m.) Na podstawie odpowiednich obliczeń określ skład domieszkowanego minerału.
Zapisz w formie jonowej równania reakcji wykorzystane do oznaczenia anionów **EO₄³⁻**.
- d. (2 m.) Wyjaśnij czym spowodowana jest trwałość karbonylku **A(CO)₄**. Potwierdź swoją koncepcję odpowiednimi obliczeniami.
- e. (2 m.) Zapisz równanie reakcji otrzymywania **B₂(CO)₈**.

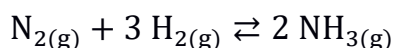
W obliczeniach przyjmij podane wartości mas molowych (g·mol⁻¹):

H – 1,00794; O – 15,9994; S – 32,066.

ZADANIE 3

Mała reakcja, wielki proces

Metoda Habera i Boscha, czyli proces otrzymywania amoniaku z azotu i wodoru przy użyciu katalizatora na bazie żelaza – przyniosła nie tylko dwie nagrody Nobla, ale i rewolucję w syntezie nawozów sztucznych na nieznaną wcześniej skalę.

Reakcja ta charakteryzuje się *bezwzględnymi* wartościami standardowej entalpii ($|\Delta H^\circ|$) oraz entropii ($|\Delta S^\circ|$) wynoszącymi odpowiednio 92,3 kJ/mol N₂ oraz 199,0 J/(K · mol N₂).

Dobór odpowiednich warunków prowadzenia tej jednej z najważniejszych w przemyśle chemicznym reakcji jest kluczowy z perspektywy optymalizacji tak szybkości, jak i termodynamicznej wydajności całego procesu. Rozważania takie można przeprowadzić nawet stosując wygodne uproszczenia i mimo to dojść do poprawnych wniosków.

I. Analizując temperaturową zależność stałej równowagi (K) reakcji syntezy amoniaku zaobserwowano, iż K maleje wraz ze wzrostem temperatury. Temperaturowa zmienność stałej równowagi tego procesu jest powiązana ze standardową entalpią rozważanej reakcji chemicznej. Zakładając praktyczną niezależność ΔH° reakcji od temperatury w jej rozważanym zakresie, z równania izotermi van't Hoffa otrzymujemy zależność:

$$\ln \frac{K_2}{K_1} = \frac{\Delta H^\circ}{R} \left(\frac{1}{T_1} - \frac{1}{T_2} \right)$$

Polecenia:

- a. (2 m.) Podaj znak standardowej entalpii reakcji syntezy amoniaku; odpowiedź uzasadnij.
- b. (2 m.) Zakładając, iż wszystkie reagenty obecne w procesie syntezy amoniaku zachowują się jak gazy doskonałe – podaj znak standardowej entropii tej reakcji i odpowiedź uzasadnij.
- c. (2 m.) W arkuszu odpowiedzi uzupełnij tabelę danych termodynamicznych o wartości standardowych entalpii tworzenia poszczególnych reagentów (dla warunków $T = 298,15 \text{ K}$ (25°C) oraz $p = 1 \text{ bar}$ (10^5 Pa)).
- d. (4 m.) Zapisz wyrażenie na bezwymiarową stałą równowagi K_1 dla reakcji syntezy amoniaku i oblicz jej wartość dla $T = 298,15 \text{ K}$ (25°C).

Dla reagentów gazowych, w wyrażeniu na termodynamiczną stałą równowagi, poszczególne aktywności gazów można przybliżyć poprzez ich ciśnienia cząstkowe podzielone przez p° (1 bar). Dla reakcji, gdzie wszystkie reagenty są gazowe, termodynamiczna stała równowagi nazywana jest ciśnieniową stałą równowagi.

- e. (1 m.) Oblicz temperaturę, dla której stała równowagi syntezy amoniaku K_2 osiąga wartość 1, przy założeniu niezależności standardowej entalpii (ΔH°) i entropii (ΔS°) reakcji od temperatury.
- Jeżeli nie obliczono wartości K_1 w temperaturze 298,15 K, to należy zapisać wzór, na podstawie którego można wykonać takie obliczenie i wstawić do niego odpowiednie dane liczbowe.*

II. Mimo, że stała równowagi reakcji otrzymywania amoniaku maleje wraz ze wzrostem temperatury, z powodu aktywności katalizatora, rozważany proces prowadzony jest w temperaturze powyżej 450°C oraz pod ciśnieniami przekraczającymi 250 barów. Przeprowadzono doświadczenie, w którym reaktor był zasilany mieszaniną zawierającą początkowo azot i wodór w stosunku molowym 1:4, a temperaturę utrzymywano na stałym poziomie 450°C . Ciśnienie sumaryczne było stałe i wynosiło 300 barów. Po ustaleniu się stanu równowagi stwierdzono, iż przereagowało 63,2% azotu (molowo).

Polecenia:

- f. (1 m.) Wyjaśnij, czy ciśnieniowa stała równowagi zależy od całkowitego ciśnienia w układzie, gdy rozważamy układ złożony z gazów doskonałych?
- g. (1 m.) Wyjaśnij, dlaczego synteza amoniaku prowadzona jest w warunkach zwiększonego całkowitego ciśnienia.
- h. (2 m.) Oblicz równowagowy skład rozważanej mieszaniny reakcyjnej w procentach molowych.
- i. (2 m.) Wyznacz wartość ΔG° reakcji w tej temperaturze. Z powodu drastycznych warunków, nie są możliwe uprzednie założenia i skorzystanie z równania van't Hoffa.
- j. (2 m.) W którą stronę (większej ilości substratów czy produktów) pobiegnie reakcja dla stanu początkowego zawierającego amoniak, azot i wodór w stosunku molowym 1:1:1 w temperaturze 450°C i pod sumarycznym ciśnieniem 300 barów? Odpowiedź uzasadnij obliczeniami.

III. Synteza amoniaku z pierwiastków i odwrotny do niej rozkład amoniaku jest procesem wieloetapowym, a stałą szybkości każdego elementarnego etapu opisuje równanie Arrheniusa:

$$k = Ae^{-E_a/RT}$$

gdzie E_a oznacza energię aktywacji danego etapu.

W celu uproszczenia, rozważmy więc modelową reakcję jednoetapową $A \rightarrow B$ oraz reakcję odwrotną $B \rightarrow A$. Należy założyć również, iż czynnik przedwykładniczy (A) oraz energia aktywacji (E_a) nie zależą od temperatury.

Polecenia:

- k.** (3 m.) W zadanej temperaturze, stałe szybkości reakcji modelowej wprost i odwrotnej *bez udziału katalizatora* wynoszą odpowiednio k_w oraz k_o , a z katalizatorem k_w' i k_o' . Na podstawie równania Arrheniusa – dokonując odpowiednich wyprowadzeń – wykaż, czy obecność katalizatora (stwarzająca możliwość równoległej reakcji o energii aktywacji obniżonej o wielkość ΔE_a) prowadzi do zmiany stałej równowagi.
- l.** (3 m.) Zakładając, że reakcja wprost ($A \rightarrow B$) jest reakcją egzoenergetyczną, wykaż **na podstawie równania Arrheniusa** jak zmienia się (rośnie/maleje) stała równowagi reakcji $A \rightleftharpoons B$ wraz z temperaturą.

$$R = 8,314 \text{ J} \cdot \text{mol}^{-1} \cdot \text{K}^{-1}; \quad 0^\circ\text{C} = 273,15 \text{ K}$$

ZADANIE 4

Synteza związków cyklicznych

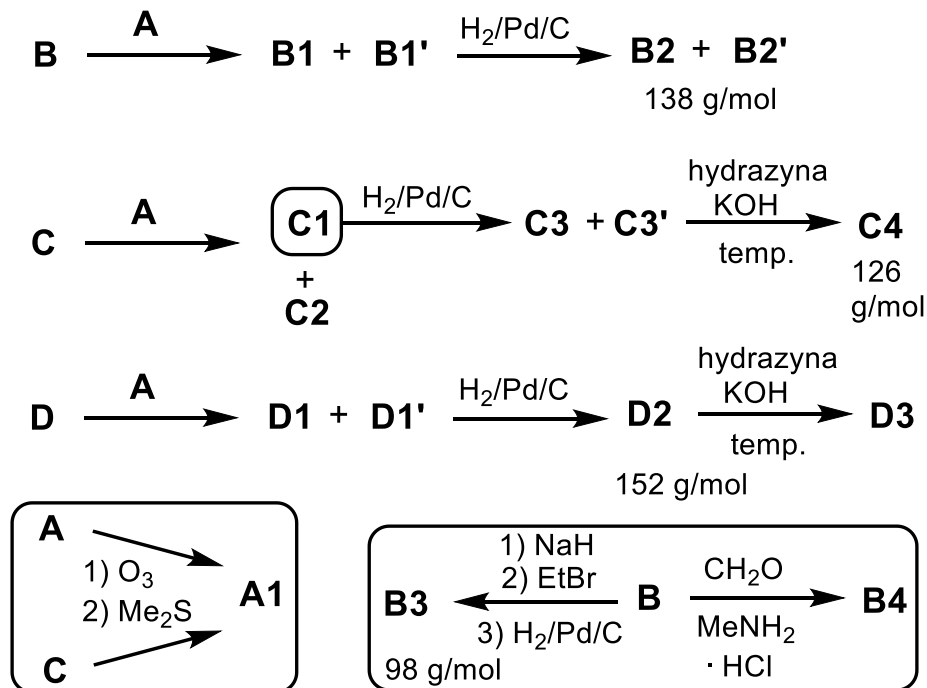
Związek **A** o wzorze sumarycznym $\text{C}_4\text{H}_6\text{O}$ reaguje z węglowodorami **B**, **C** i **D**, przy czym wymaga to najczęściej ogrzewania lub użycia kwasów Lewisa jako katalizatorów. Na widmie ^1H NMR związku **A** jeden z sygnałów (singlet) ma przesunięcie chemiczne 9,55 ppm. Wszystkie produkty reakcji związku **A** z węglowodorami **B**, **C** i **D** są chiralne. Natomiast węglowodory **B**, **C** i **D** reagują z dwiema cząsteczkami bromu (Br_2), ale różnią się masami molowymi, przy czym nie przekracza ona $90 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$. Ponadto wiadomo że na widmie ^{13}C NMR węglowodorów **B** i **D** widoczne są trzy sygnały. W wyniku ozonolizy (1. O_3 , 2. Me_2S) związków **A** i **C** otrzymano ten sam produkt **A1** zawierający 50,0 %_{mas} węgla.

W wyniku reakcji **A** z **B** powstaje mieszanina diastereoizomerów **B1** i **B1'**. Ich redukcja wodorem (1-2 atm., 20°C) na katalizatorze palladowym prowadzi do dwóch chiralnych produktów **B2** i **B2'**, o masie molowej $138 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$. Węglowódor **B** reaguje z KOH lub NaH - dodanie bromku etylu do tak wygenerowanego odczynnika prowadzi do produktu/produktów, których uwodornienie ($\text{H}_2/\text{Pd/C}$) daje jeden związek **B3** o masie molowej $98 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$. Ponadto **B** reaguje z mieszaniną formaldehydu i chlorowodoru metyloaminy w wyniku czego powstaje trzeciorzędowa amina **B4**.

Produktami reakcji **A** z **C** są regioizomery **C1** i **C2**, przy czym ten pierwszy powstaje w zdecydowanej przewadze. Redukcja chiralnego **C1** w warunkach jak podano powyżej ($\text{H}_2/\text{Pd/C}$), prowadzi do

powstania achiralnych produktów **C3** i **C3'**, które są względem siebie diastereoizomerami. Ich ogrzewanie z hydrazyną (NH_2NH_2) w obecności KOH prowadzi do tego samego produktu **C4** o masie molowej $126 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$.

Reakcja **D** z **A** prowadzi do mieszaniny diastereoizomerów **D1** i **D1'**. Redukcja tej mieszaniny ($\text{H}_2/\text{Pd}/\text{C}$) daje jeden racemiczny produkt **D2** o masie molowej $152 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$. W wyniku ogrzewania związku **D2** z hydrazyną w obecności KOH powstaje achiralny węglowodór **D3**.

Polecenia:

a. (36 m.) Narysuj wzory strukturalne związków **A**, **B**, **C** i **D** oraz **A1**, **B1** i **B1'**, **B2** (lub **B2'**), **B3**, **B4**, **C1**, **C2**, **C3** i **C3'**, **C4**, **D1** i **D1'**, **D2**, **D3**. (dla **B1** i **B1'**, **C3** i **C3'**, **D1** i **D1'** nie ma znaczenia, który stereoizomer zostanie przypisany do określonego oznaczenia).

(**A**, **B**, **C** i **D** – po 3 m., **A1** – 2 m., **B1** i **B1'** – 2+1 m., **B2** (lub **B2'**) – 1 m., **B3** – 2 m., **B4** – 1 m., **C1** – 2 m., **C2** – 1 m., **C3** i **C3'** – 2+1 m., **C4** – 2 m., **D1** i **D1'** – 2+1 m., **D2**, **D3** – po 2 m.,)

b. (1 m.) Narysuj strukturę produktu reakcji związku **B2** lub **B2'** z odczynnikiem wygenerowanym z bromobenzenu i magnezu w suchym eterze dietylowym. Wystarczy podać jeden wzór strukturalny (jeśli nie zidentyfikowałeś związków **B2** i **B2'** użyj do tej reakcji **C3** lub **C3'** lub **D2**).

c. (3 m.) Związki **B1** i **B1'** można rozróżnić metodami chemicznymi. Obydwa ulegają utlenieniu przy użyciu CrO_3/H^+ . Natomiast tylko jeden z produktów utlenienia reaguje z jodem w obecności NaHCO_3 . W wyniku tej reakcji następuje cyklizacja z utworzeniem pierścienia pięcioczłonowego i powstaje jodopochodna o masie molowej $277,9 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$. Drugi związek z powodów geometrycznych nie ulega takiej reakcji.

Podaj wzór strukturalny produktu utleniania, który następnie reaguje z jodem (1 m.) oraz wzór strukturalny produktu cyklizacji z jodem (2 m.).

W obliczeniach przyjmij podane wartości mas molowych ($\text{g}\cdot\text{mol}^{-1}$):

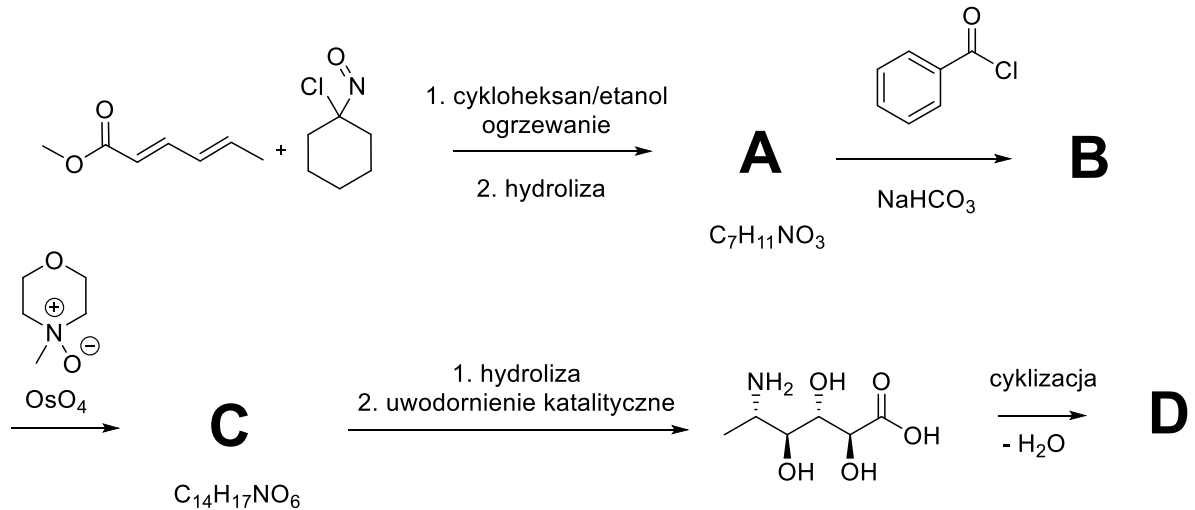
C – 12,0; **H** – 1,0; **O** – 16,0; **I** – 126,9.

ZADANIE 5

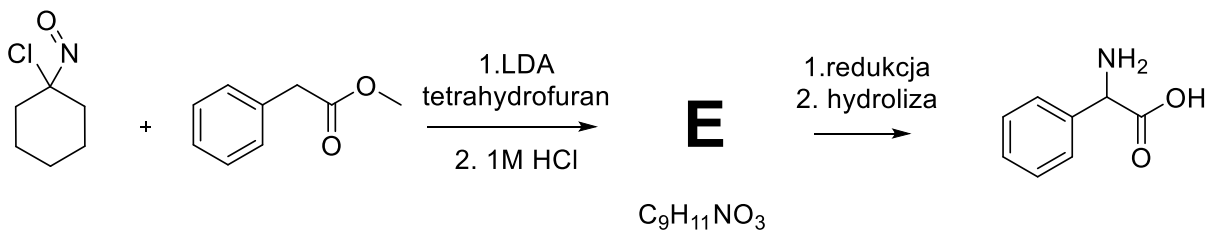
Reakcje 1-chloro-1-nitrozo cykloheksanu

1-chloro-1-nitrozocykloheksan stosowany jest w chemii organicznej jako N-elektrofil oraz jako dienofil w reakcjach typu Dielsa-Aldera. W pierwszym przypadku można go wykorzystać do wprowadzania grupy aminowej w reakcjach z odpowiednimi C-nukleofilami, w drugim do syntezy 1,4-aminoalkoholi.

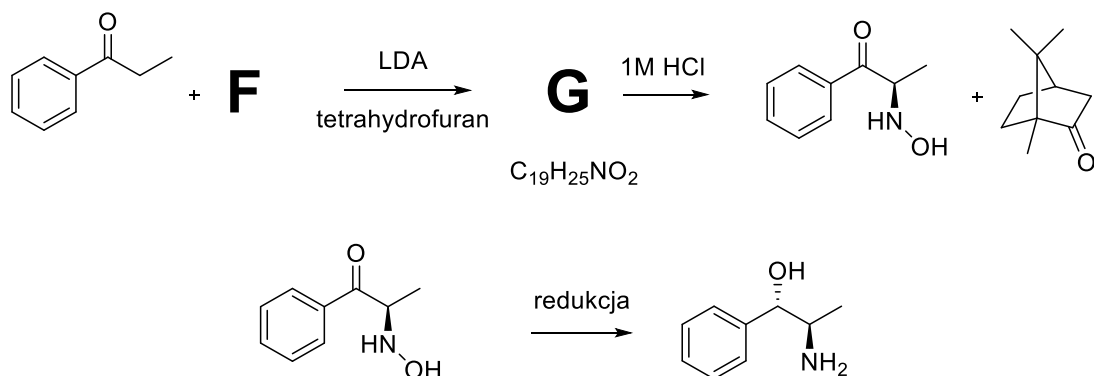
Na poniższych schematach znajdują się przykłady zastosowania 1-chloro-1-nitrozocykloheksanu i jego pochodnych w syntezie różnych związków organicznych.

Schemat 1

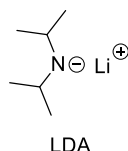

Schemat 2

Schemat 3

Informacje dodatkowe:

- Związki **A–D** są chiralne. Rysując ich struktury pamiętaj o stereochemii. Podanie poprawnego enancjomeru jest oddzielnie punktowane.
- W reakcji hydrolizy prowadzącej do **A**, ester zostaje zachowany.
- W reakcji **B** → **C** (Schemat 1) używana jest katalityczna ilość czterotlenku osmu oraz stechiometryczna ilość N-tlenku N-metylomorfoliny. Tego typu układ służy do *cis* dihydroksylowania cyklicznych alkenów. Reakcja zachodzi od mniej zatłoczonej strony pierścienia.
- **D** jest związkiem zawierającym sześciocłonowy pierścień.
- Związek **F** jest chiralnym analogiem 1-chloro-1-nitrozocykloheksanu. Węgiel, do którego przyłączone są chlor i grupa nitrozowa, ma konfigurację (**R**). Poprawna stereochemia jest oddzielnie punktowana.
- Związek **G** jest nitronem (N-tlenkiem iminy). Ze względu na złożoność tej struktury i różne możliwości jej narysowania stereochemia związku **G** nie podlega punktacji.

Polecenia:

a. (13 m.) Narysuj struktury związków **A–G**. Dla związków **A–D** i **F** uwzględnij stereochemię.

(**A, B, C, D, F, G** – po 2 m., **E** – 1m.)